

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 330

Finanse

na rzecz zrównoważonego rozwoju

Gospodarka – etyka – środowisko

Redaktorzy naukowci

Leszek Dziawgo, Leszek Patrzalek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-460-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Marcin Będzieszak: Opłaty za usługi i dochody własne jako źródło finansowania wybranych zadań w miastach wojewódzkich w Polsce	13
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczyk: Analiza wykorzystania kolektorów słonecznych do wytworzenia ciepłej wody użytkowej.....	22
Joanna Błach, Anna Doś: Zastosowanie modelu DuPonta w kontekście zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwie – możliwości wykorzystania w praktyce polskich przedsiębiorstw	34
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Efektywność ekonomiczna przedsięwzięć inwestycyjnych z zakresu energetyki odnawialnej jako czynnik zrównoważonego rozwoju.....	42
Michał Buszko: Społeczna odpowiedzialność banków giełdowych – korzyści inwestycyjne z tytułu uczestnictwa w RESPECT Index	52
Beata Domańska-Szaruga: Konkurencyjność banków spółdzielczych jako partnerów lokalnych społeczności.....	63
Joanna Działo: Instytucje fiskalne a standardy etyczne w polityce fiskalnej ..	72
Beata Zofia Filipiak: Kierunki i skutki przekształceń lokalnej gospodarki odpadami komunalnymi w świetle zmian ustawowych	80
Monika Foltyn-Zarychta: Koncepcja zmniejszającej się w czasie stopy dyskonta w ocenie efektywności inwestycji publicznych o oddziaływaniach długoterminowych	89
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: Wpływy do budżetów gmin przy wprowadzeniu podatku dochodowego w indywidualnych gospodarstwach rolnych	99
Maria Magdalena Golec: Zrównoważony rozwój spółdzielni kredytowych w Polsce w oparciu o zasadę lokalności	108
Karolina Gwarda: Źródła finansowania zakupu zero- i niskoemisyjnych środków transportu publicznego w Polsce	116
Jerzy Gwizdała: Rola Banku Ochrony Środowiska SA w Warszawie w finansowaniu inwestycji w obszarze ochrony atmosfery.....	126
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Wykorzystanie podatku od nieruchomości dla zrównoważonego rozwoju miast na przykładzie Torunia	135
Agnieszka Jachowicz: Główne trendy w polityce podatkowej w krajach Unii Europejskiej w okresie kryzysu	148
Alicja Janusz: Przegląd istniejących i projektowanych rozwiązań w zakresie funduszy restrukturyzacyjnych sektora finansowego w Unii Europejskiej	157

Barbara Karlikowska: Ryzyko środowiska naturalnego a działalność przedsiębiorstw	165
Magdalena Klopott: Mechanizmy finansowania przyjaznego środowisku demontażu statków – fundusz recyklingowy.....	173
Lidia Kłos: Wiedza i świadomość ekologiczna studentów	182
Adam Kopiński: Taksonomia i zastosowanie metody Hellwiga w ocenie efektywności funduszy inwestycyjnych	192
Andrzej Koza: Finansowe instrumenty wsparcia samozatrudnienia osób niepełnosprawnych w Wielkiej Brytanii i Polsce	205
Grażyna Leśniewska: Sztuka zrównoważonego życia	214
Agnieszka Lorek: Lokalna polityka energetyczna w zrównoważonym rozwoju gmin śląskich	222
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Waluta wirtualna – moda, czy pieniądz przyszłości?.....	231
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Energia odnawialna i jej aspekty finansowe jako element zrównoważonego rozwoju Polski	239
Tomasz Piotr Murawski: Ocena działań społecznej odpowiedzialności biznesu – przegląd wybranych metod	248
Marta Musiał: Dylematy zarządzania finansami osobistymi w kontekście koncepcji solidarności międzypokoleniowej.....	258
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Zarządzanie finansami w samorządzie gminnym wobec wyzwań nowego zarządzania publicznego.....	266
Teresa Orzeszko: Miejsce edukacji finansowej społeczeństwa w strategii społecznej odpowiedzialności biznesu krajowych banków giełdowych w Polsce	274
Agnieszka Parlińska: Wybrane aspekty zadłużania się samorządów gminnych w Polsce	284
Andrzej Parzonko: Przewidywalność i stabilizacja cen mleka jako czynnik zrównoważonego rozwoju gospodarstw rolniczych i przedsiębiorstw przetwórczych.....	293
Monika Pettersen-Sobczyk: Modele biznesowe banków w kontekście koncepcji zrównoważonego rozwoju	301
Dariusz Piotrowski: Wartości islamu a koncepcja zrównoważonego rozwoju	308
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Transakcyjne wykluczenie finansowe w Polsce w świetle badań empirycznych.....	316
Adriana Przybyszewska: Determinanty przedsiębiorczości kobiet na przykładzie wybranych krajów	326
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Rozwój kanału <i>direct</i> na polskim rynku ubezpieczeń	336
Adam Reczuch: Wykluczenie finansowe osób młodych w perspektywie założenia nowego gospodarstwa domowego	344

Robert Skikiewicz: Bariery w działalności instytucji finansowych na tle zmian sytuacji gospodarczej Polski	352
Beata Skubiak: Wpływ kryzysu finansowego i gospodarczego na rozwój zrównoważony, ze szczególnym uwzględnieniem konsekwencji społecznych.....	361
Sylwia Słupik: Proekologiczne strategie rozwoju przedsiębiorstw województwa śląskiego.....	369
Małgorzata Solarz: Ochrona konsumenta a wykluczenie finansowe stanowiące wynik niewłaściwego zarządzania ryzykiem finansowym codzienności	378
Anna Spoz: E-faktury – nowinka technologiczna czy upowszechniający się sposób dokumentowania transakcji gospodarczych	387
Joanna Stawska: Znaczenie <i>policy mix</i> dla działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw w kontekście zrównoważonego rozwoju.....	397
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Rozwój zrównoważony miast jako szansa dla prywatnych inwestycji na przykładzie aglomeracji azjatyckich.....	406
Paulina Szulc-Fischer: Proekologiczne inicjatywy klastrowe	414
Magdalena Ślebocka: Fundusze unijne dla zrównoważonego rozwoju – bariery w pozyskiwaniu i rozliczaniu na przykładzie gmin województwa łódzkiego.....	424
Aneta Tylman: Obszary badań prawno-finansowych zrównoważonego rozwoju – próba identyfikacji	432
Piotr Urbanek: Standardy etyczne polityki wynagradzania kadry kierowniczej w bankach w okresie kryzysu finansowego – próba oceny.....	439
Tomasz Uryszek: Międzypokoleniowa redystrybucja długu publicznego na przykładzie krajów Unii Europejskiej	448
Julia Anna Wachowska: Rynek kredytów mieszkaniowych w Polsce – studium analityczne	458
Damian Walczak: Solidaryzm społeczny a uprawnienia emerytalne grup uprzywilejowanych.....	468
Marcelina Więckowska: Inwestorzy instytucjonalni na rynku inwestycji w energię odnawialną	477
Paweł Witkowski: Ryzyko węglowe – koncepcja i pomiar.....	486
Bogdan Włodarczyk: Tworzenie oferty bankowej z wykorzystaniem bankowości elektronicznej	495
Justyna Zabawa: Zarządzanie kapitałem ludzkim we współczesnych bankach w kontekście ich ekologicznej odpowiedzialności	503
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Reklamy bankowe – między manipulacją a faktyczną potrzebą klientów.....	511

Summaries

Marcin Będzieszak: User charges and own-source revenues as sources of financing selected tasks in voivodeship cities in Poland	21
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczyk: Analysis of the use of solar collectors to produce hot water	33
Joanna Blach, Anna Doś: The application of the DuPont model in the context of corporate environmental management – evidence from the Polish companies	41
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Economic effectiveness of investments related to the renewable energy sources as a factor of sustainable development...	51
Michał Buszko: Corporate Social Responsibility of stock exchange listed banks – investing profits due to participation in RESPECT Index.....	62
Beata Domańska-Szaruga: Competitiveness of cooperative banks as local community partners	71
Joanna Działo: Fiscal institutions and ethical standards in fiscal policy.....	79
Beata Zofia Filipiak: Directions and consequences of the transformation of local economy of municipal waste in the light of changes in the laws.....	88
Monika Foltyn-Zarychta: The concept of time-declining discount rate in the appraisal of public projects with long-term effects	98
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: The proceeds to municipalities with the introduction of income tax in individual farms.....	107
Maria Magdalena Golec: Sustainable development of Polish credit cooperatives based on the principle of localness.....	115
Karolina Gwarda: Sources of funding the purchase of zero- and low carbon means of public transport in Poland	125
Jerzy Gwizdała: The role of the environment protection bank JSC in Warsaw in financing investment in the protection of the atmosphere	133
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Application of property tax in sustainable development of towns with town of Toruń as an example.....	147
Agnieszka Jachowicz: Main trends in tax policy in the European Union states in the times of crisis	156
Alicja Janusz: The review of existing and anticipated solutions for the financial sector restructuring funds in the European Union	164
Barbara Karlikowska: Natural environment risk and activities of enterprises	172
Magdalena Klopott: Financing mechanisms of the environmentally friendly ship dismantling – case of recycling fund	181
Lidia Klos: Environmental knowledge and awareness of students.....	191
Adam Kopiński: Taxonomy and application of Hellwig’s method for assessing the effectiveness of investment funds	204
Andrzej Koza: Financial instruments of disabled people self-employment support in Great Britain and Poland	213

Grażyna Leśniewska: Art of sustainable life	221
Agnieszka Lorek: Local energy policy for the sustainable development of the Silesian communities	230
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Digital currency – temporary trend or money of future?	238
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Renewable energy and its financial implications as a component of sustainable development of Poland	247
Tomasz Piotr Murawski: An evaluation of Corporate Social Responsibility – review of chosen methods	257
Marta Musiał: Personal finance management dilemmas in the context of intergenerational solidarity concept	265
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Finance management in commune self-government in the face of challenges of new public management	273
Teresa Orzeszko: Importance of financial education of society in CSR strategy of domestic listed banks in Poland	283
Agnieszka Parlińska: Selected aspects of the indebtedness of municipalities in Poland	292
Andrzej Parzonko: Predictability and price stabilization of milk as a factor in the sustainable development of farms and food processing enterprises	300
Monika Pettersen-Sobczyk: Banks business models in the context of sustainable development concept	307
Dariusz Piotrowski: Values of islam and the concept of sustainable development	315
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Empirical studies on transactional financial exclusion in Poland	325
Adriana Przybyszewska: Determinants of entrepreneurship of women based on selected countries	335
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Development of the direct channel on the Polish insurance market	343
Adam Reczuch: Financial exclusion of young people in the perspective of establishment of a new household	351
Robert Skikiewicz: Barriers of activity of financial institutions against the background of changes in the economic situation of Poland	360
Beata Skubiak: The impact of economic and financial crisis on sustainable development with focus on social consequences	368
Sylvia Słupik: Ecological strategies for the development of Silesian Voivodeship enterprises	377
Małgorzata Solarz: Consumer protection vs. financial exclusion as a result of incorrect everyday financial risk management	386
Anna Spoz: E-invoices – technological novelty or a spreading method of documenting commercial transactions	396

Joanna Stawska: The importance of policy mix for investment activities of enterprises in the context of sustainable development	405
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Sustainable urban development as an opportunity for private investments on the example of Asian agglomerations.....	413
Paulina Szulc-Fischer: Pro-ecological cluster initiatives	423
Magdalena Ślebocka: EU funds for sustainable development – barriers in obtaining and accounting on the example of municipalities of Łódź Voivodeship	431
Aneta Tylman: Areas of legal and financial studies of sustainable development – an attempt to identify.....	438
Piotr Urbanek: Ethical standards of top executive’s remuneration policy in the banking sector during the financial crisis – attempt to assess	447
Tomasz Uryszek: Intergenerational redistribution of public debt. The example of European Union countries	457
Julia Anna Wachowska: Housing loans market in Poland – analytical project	467
Damian Walczak: Social solidarity and the pension rights of privileged groups	476
Marcelina Więckowska: Institutional investors in the renewable energy investment market.....	485
Paweł Witkowski: Carbon risk – concept and measurement	494
Bogdan Włodarczyk: Creation of banking offer using e-banking	502
Justyna Zabawa: Human capital management in contemporary banks, in the context of corporate eco-responsibility	510
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Banking advertising – between a manipulation and a real customer need.....	520

Dariusz Piotrowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

WARTOŚCI ISLAMU A KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie: Islam tworzy system, który obejmuje i ingeruje we wszystkie aspekty życia jednostki i społeczeństwa. Krytyczna analiza literatury tematu posłużyła zbadaniu, czy – i w jakim zakresie – idee i prawo islamu odnoszą się do wartości leżących u podstaw zrównoważonego rozwoju. Stwierdzono, że islam nakazuje dążenie do harmonii w aspekcie społecznym, gospodarczym i środowiskowym. Silna motywacja religijna i ideologiczna sprzyja osiągnięciu stanu właściwie zrównoważonego społeczeństwa muzułmańskiego. Czynniki natury prawnej, ekonomicznej i środowiskowej powodują jednak, że wspomniana równowaga częściowo nie jest źródłem dynamicznego rozwoju.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, ekonomia islamu, szariat.

DOI: 10.15611/pn.2014.330.33

1. Wstęp

Islam i finanse islamskie w ostatnich latach zyskują na znaczeniu w świecie nauki. Teoretyczne i praktyczne aspekty funkcjonowania społeczeństw muzułmańskich są przedmiotem badań socjologów, politologów, religioznawców i ekonomistów. Odmiennosc kulturowa krajów i społeczeństw muzułmańskich budzi zaciekawienie i fascynację, które miesza się niekiedy z brakiem zrozumienia dla prezentowanych postaw i wyznawanych wartości.

Islam kojarzony jest z religią, jednak w rzeczywistości to system, cywilizacja, która obejmuje i ingeruje we wszystkie aspekty życia jednostki i społeczeństwa [Krawczyk 2013]. W świecie islamu wszystko opiera się na religii. Każdy ruch, każdy gest czyniony jest w imię i na chwałę Boga. W przeciwnym razie będzie daremny [Pawlak 2003, 28-29].

2. Metodyka badań i przebieg procesu badawczego

Przyjmując założenie o kompleksowości regulacji zawartych w prawie islamu szariat, można oczekiwać, że odnoszą się one również do idei i wartości prezentowanych w doktrynie zrównoważonego rozwoju¹. Islam rozumiany jako poddanie się

¹ *Nie pominęliśmy w Księdze żadnej rzeczy!* [Koran, 6:38]; *Zesłaliśmy tobie Księgę jako wyjaśnienie dla każdej rzeczy* [Koran, 16:89].

woli Boga i szariat wskazujący właściwą drogę postępowania powinny obejmować kwestie społeczne, gospodarcze oraz relację człowiek–środowisko naturalne [Danecki 2007]. Celem pracy jest zbadanie, czy – i w jakim zakresie – prawo i filozofia islamu odnoszą się do wartości promowanych w idei zrównoważonego rozwoju, takich jak równowaga wewnątrz- i międzypokoleniowa oraz właściwe wykorzystanie środowiska przyrodniczego.

Koran jest głównym i w pełni akceptowanym przez wszystkie odłamy islamu źródłem prawa. Tekst objawiony w Koranie stanowi podstawę wszelkich rozważań dotyczących społeczno-ekonomicznych postaw i działań muzułmanów. Mając na względzie ogromne znaczenie Koranu w świecie islamu, postawiono w pracy hipotezę: przekaz zawarty w Koranie, dotyczący kwestii społecznych, gospodarczych i środowiskowych, jest zgodny z głównymi postulatami idei zrównoważonego rozwoju.

Realizacja założonego celu oraz weryfikacja przyjętej hipotezy zostaną przeprowadzone za pomocą metody krytycznej analizy literatury przedmiotu z uwzględnieniem podstawowego źródła – Koranu.

3. Teoria ekonomii islamu a zasady zrównoważonego rozwoju

Dla rodzącej się społeczności muzułmańskiej w pierwszej połowie VII wieku problematyka gospodarowania odgrywała istotną rolę. Świadczą o tym odniesienia w wielu wersetach Koranu do zagadnień ekonomicznych, takich jak: zasoby, produkcja, konsumpcja, podział, bogactwo i zadłużenie. Wielu mieszkańców Półwyspu Arabskiego, w tym proroka Mahometa, nazwano by dziś przedsiębiorcami. Trudnili się oni głównie handlem, w tym także dalekomorskim [Meissner 1977]. Umieszczenie piątkowego meczetu w pobliżu bazaru również wyraźnie symbolizuje znaczenie gospodarowania w świecie islamu. Czynniki te nie wpłynęły jednak znacząco na rozwój teorii ekonomii islamu. Kwestie ekonomiczne nawet dla tak znanych uczonych, jak tworzący w II połowie XIV wieku Ibn Khaldun, stanowiły jedynie część większej całości. Dopiero w drugiej połowie ubiegłego wieku w świecie islamu ekonomia zaczęła być traktowana jako odrębna dziedzina nauki [Zaman 2008, s. 16-23].

Teoria islamskiej ekonomii w znacznej mierze ukształtowała się jako wyraz sprzeciwu, krytyki wobec podejścia neoklasycznego. Dostrzeżono potrzebę dokładniejszej analizy zachowań jednostek i społeczeństwa oraz uwzględniania w badaniach wymiaru etycznego wszelkich działań [Zaman 2005, s. 49-59]. Poza aspektami społecznymi w ekonomii islamu konieczne jest uwzględnianie zasad wynikających z religii, a odnoszących się do zachowań dozwolonych i zakazanych przez szariat.

S.M. Hasanuz Zaman islamską ekonomię definiuje jako: „Znajomość i zastosowanie nakazów i reguł wynikających z szariatu w celu ochrony przed niesprawiedliwym nabywaniem i korzystaniem z zasobów materialnych, z myślą o zapewnieniu człowiekowi zadowolenia i umożliwieniu mu wypełnienia zobowiązań wobec Allaha i społeczności” [Hasanuz Zaman 1984, s. 49-50]. A.Y. Ahmed uważa natomiast,

że: „Islamska ekonomia jest nauką, która zajmuje się możliwie najlepszym wykorzystaniem dostępnych zasobów ekonomicznych, podarowanych przez Allaha, w celu uzyskania maksymalnie dużej ilości dozwolonych dóbr i usług, które są niezbędne dla społeczności teraz i w przyszłości, i właściwą ich dystrybucją zgodnie z intencją wyrażoną w szariacie” [Ahmed 2002, s. 28].

Proces formułowania definicji, aksjomatów i wybór metod analizy, na których opiera się teoria ekonomii islamu, nie został jeszcze zakończony. M.F. Khan sugeruje skorzystanie z dorobku ekonomii neoinstytucjonalnej, altruistycznej oraz koncepcji zrównoważonego rozwoju [Khan 2007, s. 55-72]. M.A. El-Gamal natomiast przyszłości finansów islamskich upatruje w mikrofinansach, bankowości islamskiej silnie uwzględniającej czynnik społeczny oraz społecznie odpowiedzialnych inwestycjach [El-Gamal 2006, s. xii].

Przytoczone definicje oraz proponowane kierunki dalszych działań wskazują na silny związek teorii i praktyki ekonomii islamu z koncepcją zrównoważonego rozwoju.

4. Podstawowe zasady islamu i ekonomii islamu

Ideologia islamu opiera się na kilku fundamentach, a mianowicie: jedności Boga, posłannictwie Proroka i sądzie ostatecznym. Przyjmuje się ponadto, że człowiek jest namiestnikiem Boga, ma wolną wolę, ograniczoną jednak odpowiedzialnością i koniecznością szerzenia sprawiedliwości. Wszystkie te prawdy, twierdzenia uwzględniane są w teorii ekonomii islamu i wpływają na wyznawane wartości [Asutay 2007, s. 4-8].

Tawhid oznacza jedność i suwerenność Boga. Wielkość Boga kontrastuje z ułomnością człowieka. Bóg zaplanował wszystko, w tym również działania człowieka w sferze społecznej, ekonomicznej oraz w stosunku do środowiska naturalnego. Zadaniem człowieka jest odczytanie woli Boga. Wszystko, co stworzył Bóg, jest doskonale zrównoważone, pełne harmonii, ma określony cel. Wyrażone jest to w słowach: „dla tych, którzy wspominają Boga, stojąc, siedząc i leżąc, dla tych, którzy rozmyślają nad stworzeniem niebios i ziemi: Panie nasz! Nie stworzyłeś tego nadaremnie” [Koran, 3:191].

Khilafah – człowiek jest namiestnikiem Boga w swoich działaniach, musi więc przestrzegać zasad szariatu: „To jest Moja droga prosta! Postępujcie więc po niej i nie chodźcie po innych drogach, aby one nie oddzieliły was od Jego drogi” [Koran, 6:153].

Działanie w imieniu Boga to wyróżnienie, ale jednocześnie obowiązek i odpowiedzialność za wypełnianie Jego woli. Człowiek powinien czynić sprawiedliwość, wspierać dobro i ograniczać zło, dbać o równowagę społeczną, ekonomiczną i właściwe użytkowanie zasobów. „On jest Tym, który uczynił was namiestnikami na ziemi” [Koran, 35:39]².

² Zobacz także: „Rozdawajcie z tego, czego On was uczynił dziedzicami! Ci spośród was, którzy wierzą i którzy rozdają – otrzymają nagrodę wielką” [Koran, 57:7].

‘*Adalah* to sprawiedliwość rozpatrywana w wielu aspektach, w tym również społeczno-ekonomicznym. „O wy, którzy wierzycie! Trzymajcie się prosto przed Bogiem, dając świadectwo sprawiedliwości” [Koran, 5:8]³.

W islamie postępowanie człowieka oceniane jest w wymiarze jednostkowym oraz z uwzględnieniem wpływu na społeczeństwo. Ocena obejmuje więc element szerszej, społecznej odpowiedzialności za czyny. Wiara w dzień sądu ostatecznego nakazuje dodatkowo rozpatrywanie skutków podjętych lub zaniechanych działań z punktu widzenia życia zarówno doczesnego, jak i przyszłego [Iqbal, Mirakhor 2007, s. 5]. Powoduje to rozszerzenie horyzontu analiz, rozważań ponad życie doczesne – jest więc wyrazem troski o warunki funkcjonowania przyszłych pokoleń.

„A ci, którzy wierzą i czynią dobre dzieła, będą mieszkańcami Ogrodu; tam będą przebywać na wieki” [Koran, 2:82].

Ocena działań człowieka poprzez filtr etyczny z uwzględnieniem nakazów religii, a nie tylko poprzez dokonania w sferze materialnej, stanowi cechę odróżniającą ekonomię islamu od głównego nurtu ekonomii świata zachodniego. Konsekwencją tego jest nieco odmienne definiowanie równowagi społecznej, gospodarczej i środowiskowej. Inaczej też w islamie pojmowany jest sam rozwój.

5. Równowaga społeczna w islamie

W islamie promowany jest zrównoważony typ społeczeństwa opartego na jedności, równości i sprawiedliwości [Akkizidis, Khandelwal 2008, s. 2-3]. Dobro jednostki jest wspierane do momentu, kiedy nie szkodzi interesowi wspólnemu. Taki sam pogląd wywieść można z postulatów zrównoważonego rozwoju [Chapra 1993, s. 5-9]. Społeczeństwo poprzez wspólne działanie i braterstwo powinno tworzyć jedność. Jedność natomiast z zasady cechuje się wewnętrzną równowagą. Najlepszym zaś obrazem jedności i równości wszystkich muzułmanów, niezależnie od statusu społecznego, wykształcenia i bogactwa, jest wspólna piątkowa modlitwa południowa.

„Wspominajcie dobroć Boga nad wami! Oto byliście wrogami, a On uczynił przyjaźń w waszych sercach i staliście się przez Jego dobroć braćmi!” [Koran, 3:103]⁴.

Warunkiem jedności i sprawiedliwości jest równość. Zgodnie z Koranem jedynym źródłem różnic między ludźmi może być stopień poddania się woli Boga. „O ludzie! Oto stworzyliśmy was z mężczyzny i kobiety i uczyniliśmy was ludami i plemionami, abyście się wzajemnie znali. Zaprawdę, najbardziej szlachetny spośród was, w obliczu Boga, to najbardziej bogobojny spośród was” [Koran, 49:13].

Nacisk na kwestie społeczne w islamie wiązać można z osobistymi doświadczeniami Mahometa. Bogacenie się wąskiej grupy osób na handlu i pielgrzymach kon-

³ Zobacz także: „Wystaliśmy już Naszych posłańców z jasnymi dowodami i zesłaliśmy z nimi Księgę i wagę, aby ludzie stali przy sprawiedliwości” [Koran, 57:25].

⁴ Zobacz także: „Wspomagajcie się wzajemnie w pobożności i bogobojności! Ale nie wspomagajcie się wzajemnie w grzechu i wrogości!” [Koran, 5:2].

trastowało z postępującym zubożeniem większości społeczności Mekki. Zniknęła solidarność rodzinna i plemienna. Żądza pieniądza przysłoniła problemy ubogich, wdów i sierot [Delcambre 1996, s. 107-108]. Dlatego islam podkreśla równość poprzez szczególny stosunek do godności i biednych. Ten sposób myślenia wpłynął także na pojmowanie i cel zrównoważonego rozwoju w islamie. Otóż rozwój w aspekcie społeczno-ekonomicznym może oznaczać nie tyle dążenie do bogactwa, ile raczej łagodzenie biedy [Zaman 2008, s. 74-75]. Dobrobyt natomiast, określane mianem *falah*, pojmowany w wymiarze materialnym, moralnym oraz duchowym, jest rozważany zarówno w życiu doczesnym, jak i przyszlým.

„Szczęśliwi są wierzący” [Koran, 23:1], „którzy dają jałmużnę” [Koran, 23:4]⁵.

Koran nakazuje niesienie pomocy potrzebującym w sposób nieurągający ich godności: „Nie czyńcie daremną waszej jałmużny przez wyrzuty i obrażę” [Koran, 2:264]. Pomoc najbiedniejszym traktowana jest jako forma wyrównywania szans oraz łagodzenia dysproporcji społecznych. Taka idea towarzyszyła Prorokowi, który jednym z pięciu filarów wiary uczynił podatek majątkowy *zakat*. Działalność dobroczynna może mieć również charakter dobrowolny, w formie działań jednorazowych *sadaqa*, lub przybierać postać pobożnej fundacji *waqf*. Bez wątpienia idea dobroczynności przyświeca również *qard hasan*, czyli nieoprocentowanej pożyczce [Ethical... 2009, s. 128].

6. Zrównoważone gospodarowanie w islamie

Osiągnięcie równowagi gospodarczej w świecie islamu wymaga zastosowania się do reguł szariaty odnoszących się do kwestii wytwarzania, wymiany i konsumpcji dóbr, dystrybucji bogactwa oraz korzystania z zasobów naturalnych. Islam promuje wolny rynek, oparty na zaufaniu, dostępie do pełnej informacji rynkowej i swobodzie kształtowania warunków transakcji [El-Gamal 2006, s. 58-59].

„Szczęśliwi są wierzący” [Koran, 23:1] „którzy strzegą powierzonych sobie depozytów i dochowują zobowiązań” [Koran, 23:8]. „Dawajcie pełną miarę, kiedy mierzycie, i ważcie wagę sprawiedliwą!” [Koran, 17:35].

W islamie jednym z najcięższych grzechów jest *riba*. Pojęcie to utożsamiane jest z nadwyżką. Jednak bardziej poprawne tłumaczenie to nadmiar (lichwa). Nadmiar ma negatywne zabarwienie i kojarzy się z wyzyskiem jednego człowieka przez innego. „Lecz Bóg dozwolił handel, a zakazał lichwy” [Koran, 2:275].

Pojęcie *riba* najczęściej odnoszone jest do stałego oprocentowania długu. Dług i zadłużanie się są kolejnymi kategoriami ekonomicznymi źle postrzeganymi w islamie. Świadczy o tym hadis: „Unikajcie zaciągania długów, bo powodują one zmartwienia w nocy i upokorzenie w dzień” [Kozłowska 1999, s. 45].

⁵ Zobacz także: „Rozdawajcie z tego, w co was zaopatrzyliśmy, zanim przyjdzie śmierć do któregoś z was. Wtedy on powie: „Panie mój! Gdybyś mi dał trochę czasu, żebym mógł dawać jałmużnę i być sprawiedliwy!” [Koran, 63:10].

W islamie źródłem bogactwa jest praca i podejmowanie ryzyka. Muzułmanie zobowiązani są wytwarzać i zarabiać tyle, aby zapewnić godne warunki życia sobie i rodzinie. Ograniczone zasoby w pierwszej kolejności powinny zaspokajać potrzeby, a po ich zaspokojeniu – pragnienia. Konsumpcja powinna mieć charakter umiarkowany, gdyż nadmiar czy ekstrawagancja są w islamie źle postrzegane [Khan 1992].

Ostatnią z poruszanych kwestii jest stosunek islamu do zasobów wykorzystywanych w procesie gospodarowania. Mowa tu o pracy oraz dobrach będących wytworem natury bądź dziełem człowieka. W islamie obowiązuje pogląd, że ziemia i kapitał stają się produktywne tylko w połączeniu z pracą ludzką. Wiąże się z tym akcentowanie godności i szacunku dla pracy i pracowników. Dopuszcza się jednak różnicowanie wynagrodzenia wynikające z posiadanych przez pracownika kompetencji i produktywności.

7. Islam a właściwe wykorzystanie zasobów

Bóg, tworząc świat, dostarczył człowiekowi wszystkich zasobów koniecznych do życia. „Zaprawdę, w stworzeniu niebios i ziemi, w kolejnym następstwie nocy i dnia, w okręcie, który płynie po morzu – z tym, co jest pożyteczne dla ludzi – i w tym, co zesłał Bóg z nieba w postaci wody – ożywiając przez nią ziemię, po jej śmierci, i rozprzestrzeniając na niej wszelkie zwierzęta – w zmianie wiatrów i w chmurach, posłusznie podporządkowanym, między niebem a ziemią, – są z pewnością znaki dla ludzi, którzy są rozumni!” [Koran, 2:164].

Posłaniec boży, Mahomet, stworzył idealne państwo, będące realizacją woli Boga, ale jednocześnie niedoścignionym wzorcem dla jego następców. Poglądy Mahometa na temat funkcjonowania *ummy* obejmowały również kwestię ochrony środowiska naturalnego. Mahomet nakazywał chronić zasoby wody, zabraniał wycinania drzew i polowania na zwierzęta w celach innych niż dla pozyskania żywności [Hassan 2005, s. 15-31].

Zgodnie z przekazem islamu wszyscy ludzie powinni mieć równe szanse w dostępie i korzystaniu ze środowiska naturalnego. Zasoby pozostawione do dyspozycji człowieka powinny być w pełni wykorzystane. Nie można ich marnować ani niszczyć. „O synowie Adama! [...] Jedzcie i pijcie, ale nie trwońcie! Zaprawdę, Bóg nie kocha rozrzutników!” [Koran, 7:31].

8. Wnioski

Analizując tekst Koranu, dostrzec można częste odwołania do równowagi społecznej, gospodarczej oraz w zakresie wykorzystania przez człowieka dostępnych zasobów. Prezentowane w Koranie normy zachowań i wartości odpowiadają postulatом głośzonym w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju. Na tej podstawie można stwierdzić, że postawiona w pracy hipoteza została zweryfikowana pozytywnie. Funkcjonowanie społeczności muzułmańskiej opartej na równości i sprawiedliwości nie jest jednak odpowiedzią na problemy współczesnego świata, ale odwiecznym

warunkiem przetrwania. Trudne warunki klimatyczne i ograniczone zasoby wymuszały zrównoważone działanie.

Niestety, zrównoważone działania często nie skutkują wzrostem dobrobytu. Postęp technologiczny ułatwił pozyskiwanie informacji rynkowych i uwidocznił poprzez porównania złą sytuację gospodarczą wielu krajów muzułmańskich. Potwierdzeniem tego są dane FAO, według których 30 spośród 57 krajów należących do Organizacji Współpracy Islamskiej to niskodochodowe, wykazujące deficyt żywnościowy państwa [Alpay 2013, s. 73].

Zacofania gospodarczego nie można już tłumaczyć wyłącznie okresem kolonialnym [Mrozek-Dumanowska, Zdanowski 2005, s. 62]. Problem tkwi głębiej, w systemie, w cywilizacji islamu. Coraz silniej muzułmanie odczuwają wewnętrzny konflikt. Dążenie do rozwoju i bogactwa często stoi w sprzeczności z zasadami i wartościami islamu, w tym z umiarkowaniem, wytrwałością i brakiem zawiści [Kuran 1996, s. 440].

Przeprowadzone studia literaturowe pozwoliły sformułować twierdzenie, że przeszkodą w rozwoju gospodarczym krajów muzułmańskich są zapisy szariatu ograniczające funkcjonowanie korporacji, w tym odnoszące się do kwestii dziedziczenia. Koran zawiera krytykę bogactwa i kumulacji kapitału. „Biada każdemu oszczercy zniesławiającemu! który gromadzi bogactwo i przygotowuje je! Sądzi on, że jego bogactwo uczyni go nieśmiertelnym. Wcale nie!” [Koran, 104:1-4]. Dodatkowo szariat nie przewiduje formy osoby prawnej, wspiera współpracę, krytykuje zaś konkurowanie [Danecki 2007, 222]. Prawo spadkowe natomiast, choć realizuje ideę sprawiedliwości społecznej i zapobiega koncentracji dóbr, to przyczynia się do rozdrobnienia majątku.

Wymienione regulacje ograniczają tempo rozwoju gospodarczego, gdyż utrudniona jest realizacja przedsięwzięć gospodarczych wymagających długoterminowego finansowania znacznymi kwotami kapitału. Świat islamu nie może w pełni wykorzystać formy spółki kapitałowej, której istnienie przyczyniło się znacznie do sukcesu gospodarczego cywilizacji zachodniej. Konfrontacja doskonałości i niezmienności Koranu z realiami i wartościami współczesnego świata wywołuje wśród muzułmanów wewnętrzny konflikt prowadzący do szerszego, społecznego niezadowolenia. Zdaniem fundamentalistów, naruszoną w realnym świecie równowagę przywrócić można poprzez ponowne, mocniejsze oparcie funkcjonowania społeczeństwa muzułmańskiego na zasadach i wartościach islamu.

Literatura

- Ahmed A.Y., *The Scientific Approach to Islamic Economics: Philosophy, Theoretical Construction and Applicability*, [w:] *Theoretical Foundations of Islamic Economics*, red. H. Ahmed, Islamic Development Bank, Jeddah 2002.
- Alpay S., *State of Agriculture and Food Security in OIC Member Countries 2013. Opportunities for Cooperation*, SESRIC, Ankara 2013.

- Akkizidis I., Khandelwal S.K., *Financial Risk Management for Islamic Banking and Finance*, Palgrave Macmillan, New York 2008.
- Asutay M., *A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding for an Alternative Economic System*, „Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies” 2007, no. 1-2.
- Chapra M.U., *Islam and Economic Development. A Strategy for Development with Justice and Stability*, International Institute of Islamic Thought & Islamic Research Institute, Islamabad 1993.
- Danecki J., *Podstawowe wiadomości o islamie*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2007.
- Delcambre A.M., *Mahomet. Głos Allaha*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1996.
- El-Gamal M.A., *Islamic Finance. Law, Economics and Practice*, Cambridge University Press, New York 2006.
- Elmelki A., Ben Arab M., *Ethical Investment and the Social Responsibilities of the Islamic Banks*, „International Business Research” 2009, vol. 2, no. 2.
- Hasanuz Zaman S.M., *Definition of Islamic Economics*, „Journal for Research in Islamic Economics” 1984, vol. 1, no. 2.
- Hassan A., *Islamic Economics and the Environment: Material Flow Analysis in Society-Nature Interrelationship*, „Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics” 2005, vol. 18, no. 1.
- Iqbal Z., Mirakhor A., *An Introduction to Islamic Finance. Theory and Practice*, John Wiley & Sons, Singapore 2007.
- Khan M.F., *Theory of Consumer Behaviour in Islamic Perspective*, [w:] *Lectures on Islamic Economics*, red. A. Ahmad, K.R. Awan, Islamic Research and Training Institute & Islamic Development Bank, Jeddah 1992.
- Khan M.F., *Towards a New Paradigm for Economics*, „Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics” 2007, vol. 20, no. 1.
- Koran, Z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski, PIW, Warszawa 1986.
- Kozłowska J. (tłumaczenie i wstęp), *O małżeństwie, kupcach i dobrym wychowaniu. Wybór hadisów*. Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 1999.
- Krawczyk R., *Islam jako system społeczno-gospodarczy*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2013.
- Kuran T., *The Discontents of Islamic Economic Morality*, „The American Economic Review” 1996, vol. 86, No. 2.
- Meissner M., *Śladami arabskich kupców i piratów*, Książka i Wiedza, Warszawa 1977.
- Mrozek-Dumanowska A., Zdanowski J., *Islam a globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe ASKON, Warszawa 2005.
- Pawlak B., *Piekło jest gdzie indziej*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2003.
- Zaman A., *Towards a New Paradigm for Economics*, „Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics” 2005, vol. 18, no. 2.
- Zaman A., *Islamic Economics: A Survey of the Literature*, International Institute of Islamic Economics & International Islamic University, Islamabad 2008.

VALUES OF ISLAM AND THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: This paper looks at sustainable development from an Islamic perspective. The theoretical foundations of the concept of sustainable development in Islam was found in verses of Holy Qur'an. The paper concludes that Islam teaches that humans are the stewards of God on earth and are therefore accountable to God for their deeds and choices. Islam promotes the balanced and simultaneous realization of consumer welfare, economic efficiency, attainment of social justice, and ecological harmony in the framework of objectives of the shari'ah.

Keywords: sustainable development, Islamic economics, shari'ah.